

OKTÓBER 15. KRÓNIKÁSA

AGGTELEKY BÉLA VITALEVELEZÉSE A KIUGRÁSI KÍSÉRLETRŐL

V E S Z P R É M Y L Á S Z L Ó B E R N Á T

Bár nevét mára elfeledte a közemlékezet, Aggteleky Béla (Sopron, 1890 – Genf, 1977) altábornagy nem csak azért fontos a történészek számára, mert a budapesti I. hadtest parancsnoka volt az 1944. október 15-i sikertelen kiugrási kísérlet során, s mert még a kormányzói proklamáció beolvasása *előtt* utasította csapatait a németek megtámadására, mielőtt helyettese, a nyilasbarát Hindy Iván vezérőrnagy letartóztatta őt. Hanem azért is, mert Aggteleky svájci emigrációban több mint tíz éven át egyfajta „vitalevelezést” folytatott emigráns tisztekkel és politikusokkal, október 15-e szereplőivel és főszereplőivel, s megpróbált néhány alapvető kérdést tisztázni a máig nagyrészt homályba burkolódzó kulcsmomentumok kapcsán.

A TÖRTÉNELMI IGAZSÁG NYOMÁBAN

Aggteleky a német fogságot követően 3 és fél évet töltött szovjet hadifogságban, majd 1948-as hazatérte után még három hónapot volt előzetesben, mielőtt felmentették. Feleségével hazatértek Sopronba, onnan azonban kitelepítették őket, 1949-től 1951-ig egy jászági tanyán tengették napjaikat. 1951 végén végleg visszatérhettek Sopronba, aztán 1956-ban emigráltak. A svájci Genfben telepedtek le, ahol a családfő egy automata szerszámgépgyár könyvelője lett.¹

Az idős altábornagy a profi történészekkel is vitába mert szállni. A kritikára, miszerint nem „hivatásos történész”, 1971-ben azt felelte, hogy „másfél évtizede foglalkozom hazánknak a második világháborúban betöltött szerepével [...] nem emlékiratot írok önigazolás céljából”.² Kutatási kérdését így foglalta össze: „A fő kérdést képezi: mik voltak az okai ezeréves történelmünk legnagyobb tragédiájának, az október 15-i fegyverszünet sikertelenségének?”³ Amint Vasváry József altábornagynak 1971-ben írta: „Oknyomozó történelmi kutató munkámat a legszigorúbb tárgyilagossággal folytatom. Kizárólag hazám, nemzetem érdekében. Sajnos, ki kell jelentenem, hogy kutató munkám eredményeként felfogásom nem csak, hogy nem enyhült, hanem lényegesen súlyosbodott, főleg kormányzati vonatkozásban, nem katonai vonalon.”⁴

Aggteleky első számú vitapartnere Carlile A. Macartney, a magyarbarát brit történész volt, aki kétkötetes, *Október tizenötödike* (1956) című munkájában véleménye szerint igaztalanul ábrázolta személyét, és felmagasztalta Hindy Ivánt. Tény, hogy Macartney a háború után kivégzett Hindy barátja volt, és a munkáját eleve Hindy emlékének ajánlotta. Aggtelekyt főleg az zavarta, hogy

1 Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban HL), Personalia, Aggteleky-hagyaték. 287. doboz. 3.

2 Uo. 288. d. 544.

3 Uo. 285. d. 375.

4 Uo. 288. d. 108.

Aggteleky Béla altábornagy
(1890–1977)
(Szakály Sándor gyűjteménye)

a kötet eredeti verziójában nem az szerepelt, hogy őt letartóztatták, hanem hogy „nem volt sehol található”. Macartney megígérte, hogy a második kiadást korrigálni fogja, azonban a letartóztatását az új kiadás sem nevezte „lázadásnak”, noha ő ezt elvárta volna.

Macartney könyvét olvasva „elállt a lélegzetem a sok valótlanág, becsületsértés és rágalmazás láttán” – írta.⁵ Azt, hogy Aggtelekyt valóban a proklamáció beolvasása előtt tartóztatták le, végül Horváth Sándor vezérkari alezredes igazolta egy levélben, így leszögezhetjük, hogy ebben a vitában (is) Aggtelekynek volt igaza. A kérdés valószínűleg azért volt fontos Aggtelekynek, mert jelezni akarta: ő már magától észrevette, mire készülnek a németek, és önállóan cselekedett. Aggteleky válaszul körlevelekben próbálta hitelteleníteni a brit szerzőt. Dálnoki Veress Lajos vezérkari ezredes azzal próbálta csitítani, hogy „belelovaltad magadat egy felfogásba és nem tudsz megszabadulni tőle”, levele

⁵ Uo. 288. d. 2.

rögtön észrevette, mire készülnek a németek

úgy sértegeti Macartney-t, hogy arra „alig lehet valamit is válaszolni”. „Leveled hangja még azokat is Macartney oldalára hajlítja, akik különben veled értenek egyet”, pedig „ő csak egy tárgyilagosságra törekvő, jóindulatú, bár kissé cinikus magyarbarát” – írta a brit kutatóról Veress.⁶

Nem Veress volt az egyetlen, aki próbálta lebeszélni a vitáról – vagy akár a kutakodásról magáról – Aggtelekyt. Székely László vezérkari ezredes 1966-ban így figyelmeztette: „Béla bátyám, attól kell tartanom, hogy ez az egy tárgyra rögződő, másra már talán gondolni sem tudó töprengés és fontolgtatás, nyomozás-kiterjesztés és bizonyítani akarás, ha eddig talán nem is, de ha így megy tovább, előbb-utóbb súlyos következményekkel fog járni egészségedre: kedvtelésből, kedvenc időtöltésből vesszőparipa, vesszőparipából abnormális kompulzív neurózis lesz, kényszerképzetek, amelyekről aztán már nem tudsz szabadulni.” Aggteleky tömör választ írt erre: „Én nem téged akarok meggyőzni, én az utánunk jövők, a történelem számára írok.”⁷ Egy ponton Pogány Imre vezérkari ezredes megpróbálta aktuálisabb témákra, így a Watergate-botrányra terelni a szót levelezésükben. „Engem továbbra is elsősorban 1944. október 15. foglalkoztat, sokszor, ha nem alszom, éjszakákon át” – jelezte azonnal Aggteleky.⁸

Közel tíz éven át levelezőpartnere volt a Bernben élő magyar származású történész, Gosztanyi Péter. Gosztanyi egy darabig egyetértett Aggteleky főbb tételeivel, maximum a szereplők intencióit vitatta. „Világos, hogy okt. 15. főleg

Lakatosék tétozásán »szűrődött« el. [...] Ez esetben Horthyt kéne felmagasztalni!” – írta 1973 novemberében. Rövidesen hozzátette: „Horthy magára maradt a Várban 1944 őszén, azok, akiknek őt segíteni kellett volna, akadályozták őt a tevékenységében. Persze, nem rossz szándéktól vezéreltetve, csak éppen egyéni sorsuk közelebb állt hozzájuk, mint az ország sorsa.”⁹ Máshol a történész úgy fogalmazott, hogy „most már én is azt mondom: a Lakatos-kormány tevékenységét és a kabinet vezető-

jének 1944. október 15-ével kapcsolatos beállítottságát történelmi vonatkozásban is át kell értékelni. A Lakatos-kormány, de főleg maga Lakatos Géza nem, hogy a Kormányzó támasza, hanem pont ellenkezőleg, Horthy Miklós akaratának fékezője volt.”¹⁰

Egyidőben Aggteleky abban reménykedett, hogy tervezett könyvét végül jegyzetei alapján Gosztanyi fogja megírni, ezért akár még fizetni is hajlandó lett volna. Ahogy romlott az egészségi állapota, egyre többet gondolt arra: ki viszi majd tovább örökségét? „Kedves Péter, megmondom Neked őszintén, ilyenkor mindig elsősorban Rád gondolok.” Mikor 1973 őszén Aggteleky elküldte kéziratát és levelezései fénymásolatát Gosztanyinak, a történész csak annyit felelt, hogy köszönettel vette, és hogy az „Aggteleky-Fondus gazdagodott”. Ezt az idős altábornagy rossz néven vette: „Munkámat életem egyik legfontosabb teljesítményének tekintem, azonban mindössze csak néhány példányban van meg, létrejöttük nagy anyagi áldozatot is igényelt. Pótolhatatlan kárt jelentene [...], hogy az valahol egy könyvespolcon elfelejtve porosodjék.” Aggteleky ezért személyes találkozást kért Gosztanyitól, előre láthatóan tíz órát akart vele beszélgetni. Ez nyilván elriasztotta Gosztanyit, aki több levelében is ilyeneket és hasonlókat írt: „Mit akarsz velem megbeszélni?” „Egyszerűen nincs időm!” Aggteleky csak ennyit felelt: „Jöjj mielőbb. Bármelyik szombat vagy vasárnap is megfelel. Igen sok fontos mondanivalóm volna, amit nem akarok a túlvilágra magammal vinni.”¹¹ A látogatásra végül 1973 decemberében sor került, bár Gosztanyi nem maradt annyit, mint vendéglátója szerette volna. Azonban ez sem volt elég a barátság megtartásához. 1974 januárjában jelent meg Gosztanyi német nyelvű könyve Horthyról. Aggteleky megdöbbenve tapasztalta, hogy a történész az övétől eltérő álláspontot képviselt, és azt

6 Uo. 288. d. 24., 35., 61. és 55.

7 Uo. 287. d. 735–736.

8 Uo. 286. d. 647.

9 Uo. 284. d. On. Gosztanyi 1973. november 11-i és 17-i levelei Aggtelekynek.

10 Uo. 288. d. 601. és 612.

11 Uo. 284. On. 1973. november – 1974. januári levelek, és 288. d. 670–671.

írta, hogy a honvédség „elárulta” a kormányzót: „A honvéd-hadsereget tudatosan és alaptalanul megvádoltad” – mennydörögte az altábornagy. Leveleiben ekkor a „kedves Péter” megszólításból „Tisztelt Uram” lett, a „Béla bátyád” aláírást pedig rövidesen „Aggteleky Béla szkv. honv. altbgy.” váltotta fel. Aggteleky minden másolatát visszakérte Gosztonyitól, mire válaszul Gosztonyi is minden cikkének és tanulmányának kópiáját visszakérte Aggtelekytől.

Másik levelező-, majd vitapartnere Hennyey Gusztáv, a Lakatos-kormány egykori külügyminisztere volt. Hennyey amellet kardoskodott levelezésükben, hogy ő, Lakatos és Horthy mindenben egyetértettek, s hogy Lakatosnak nem volt érdemi szerepe a kiugrási kísérlet bukásában. Különösen vita tárgyát képezte, hogy Lakatosnak évtizedekbe került beismernie: nem Vattay Antal, hanem ő maga hazudta azt október 15-én éjjel, hogy Horthy kész német „oltalom” alá helyezni magát. Lakatos azzal védekezett, hogy elfeledkezett a momentumról, mert fájt a hasa. Aggteleky viszont okkal utalt arra, hogy Hennyeynek már korábban is tudnia kellett arról, hogy valójában Lakatos volt ebben a felelős. „Hogyan volt az lehetséges, hogy Hennyey tudatosan, a valóságtól eltérően írta meg brosurájá[ban] [...] az okt. 16-án a miniszterelnökségen éjféli után lefolyt eseményeket, amikor Lakatos súlyos és következményeiben végzetes »tévedését« agyonhallgatta, és Vattay altbgy. főhadsegédet vádolta meg tudatosan, alaptalanul azzal, hogy a kormányzót is és Lakatost is tudatosan félrevezette, és ezzel okozójává vált közvetlenül az okt. 15-i fegyverszüneti kísérlet kudarcának? – kérdezem mindezt én. Talán neki is »gyomorgörccse« volt?”¹² „Itt valami rejtőzik” – állapította meg, de végül nem vádolta meg Hennyeyt áruló tevékenységgel. „Nem állítom, hogy hazudik! Előtte érthetetlen módon téved” – írta a volt külügyminiszterről.¹³

Aggteleky álláspontja az volt, hogy Hennyey pamfletje (*Ungarns Weg aus dem Zweiten Weltkrieg*) meghamisítja az eseményeket, célja leplezni a tényt, hogy a kormányzó át akart állni a szovjet oldalra, miközben kormánya – első sorban miniszterelnöke és külügyminisztere – ez ellen volt. Különösen erre utalt az a momentum, amikor október 15-én délután-este és október 16-án Lakatos és Hennyey effektíve a magyar fél megadásáról kezdtek tárgyalni a német követségen. „Egyes főszereplők, mindenek felett az akkori külügyminiszter, saját igazolásukra, a felelősségnek a kormányzóra való áthárítása céljából az eseményeket tudatosan, a lényegükben eltorzítják. Mindenek felett azt állítják, hogy – különösen okt. 15-én és 16-ra virradó éjjel – Lakatos min. eln. és Hennyey kül. min. részéről minden a kormányzóval egyetértésben történt. Pedig a valóságban éppen az ellenkezője történt. [...] Mindezt azonban utólagosan a nemzet, a közvélemény előtt eltagadhatóan leplezni kellett. Meg kellett indokolni azt is, hogy miért nem sikerült az okt. 16-i fegyverszüneti kísérlet. Így született azután meg Hennyey *Ungarns Weg aus dem Zweiten Weltkrieg* című értekezés[e].”¹⁴

Az angolban létezik egy jó kifejezés, amit magyarra nehéz átültetni: ez a *gaslighting*, vagyis az a fajta pszichológiai manipuláció, amikor a másik fél valóságérzékelését megkérdőjelezzük, észrevételeivel kapcsolatban elbizonytalanítjuk. Ezt a fajta gázlángozást végezte Hennyey is Aggtelekyvel: „Ne vedd rossz néven, kedves Béla, ha azt mondom, hogy érveléseid sokszor fantasztikusan hangzanak. Te oly dolgokat akarsz az eseményekbe belemagyarázni, melyek sohasem léteztek és melyekről most hallok először. Én végigcsináltam ezt [a] nehéz processust, ma is előtte van és kijelentem, hogy őszintén, becsületesen írtam le mindent, minden mellékgondolat nélkül.”¹⁵ Mint bizonygatta, „sem [Lakatos] Géának, sem nekem nincsen takarni valóm és elgondolásainkat mindig őszintén megmondtuk”.¹⁶ Mivel Aggteleky nem hagyta magát, ezért Hennyey a levelezést rövidesen berekesztette vele.

¹² Uo. 288. d. 650.

¹³ Uo. 287. d. 310. és 392., valamint 286. d. 151.

¹⁴ Uo. 286. d. 694. Aggteleky következetesen az „átállítás” szót használta a „kiugrás” helyett: „Mi sokkal többet akartunk tenni, ha még oly nehéz szívvel is: mi át akartunk állni” – írta Gosztonyinak (Uo. 288. d. 584.).

¹⁵ Uo. 285. d. 508.

¹⁶ Uo. 285. d. 545.

ÖSSZEESKÜVÉS-GYAKORLAT

Egy ponton túl Aggteleky előtt borzasztó feltételezés kezdett felsejleni: egyre inkább azt kezdte gyanítani, hogy a kormányzót összejátszó német és nyilas ügynökök köre tudatosan árulta el. Ilyen értelemben nem is néhány fő különálló árulásáról, hanem *egy* nagy árulásról lehetett szó. Erre vonatkozóan így osztotta meg gyanúját Hardy Kálmán altábornaggyal:

„Sajnálattal kell megállapítanom azt, hogy elsősorban tudatosan elkövetett szélsőséges jobb- és baloldali, vagy személy célzatú torzítások következtében, de részben a kutatómunkának a sajátos magyar viszonyokból származó fokozott nehézségei folytán úgy a hazai, mint a külföldi, magyar emigráns köztudatban egyre inkább az a téves felfogás nyer tért, amely szerint az 1944. október 15-i végzetes eseményekért, a Lakatos-kormány célkitűzéseinek kudarcáért elsősorban – szinte kizárólagosan – a Honvédséget, annak csapatait és azok parancsnokait terheli a felelősség. Burkoltan vagy nyíltan hűtlenséggel, árulással, de legalább is tétlenséggel, hanyagsággal, határozatlansággal vádolják mind az arcvonalban harcoló hadsereget, mind az anyaországi csapatokat egyaránt. [Pedig] a bekövetkezett kudarcokért és azok végzetes következményeiért a felelősség elsősorban egy egészen kis létszámú, német nyomás igénybevételével gondosan összeválogatott és kitűnően megszervezett *központi áruló csoport* és annak ugyancsak aránylag kis számú, de jól elhelyezett külső exponenseit terheli.”¹⁷

Élete végén pedig így írt Pogány Imrének: „Írod azt is, hogy »árulás árulást követett«. Ebben más a véleményem: lényegében *egy* összeesküvés-szerű árulás történt, mely »hosszú kézzel« jó előre meg lett szervezve a vezérkari főnökségen.”¹⁸ Aggteleky fő gyanúsítottjait is megnevezte, így a közismerten nyilas-szimpatizáns László Dezső vezérezredest, Nádas Lajos vezérkari ezredest és Major Jenő altábornagyot és Porzezinsky György vezérkari alezredest.

Lengyel Béla teljességgel egyetértett Aggtelekyvel abban, hogy ügynökök voltak a Színház utcai Vezérkari Főnökségen. Mint írta, a Színház utca „Augeiasz istállója” volt, „telve német kollaboránsokkal”. „Egy vk. szds. a Színház utcában nagyobb befolyást jelentett, mint egy hdt. pk. a fronton”, és „Ők úgy fúrtak minket és ottan, ahol mi azt nem vártuk” – tette hozzá.¹⁹ Lengyel inkább azt vitatta, hogy a kormány is érintett lett volna a kiugrási kísérlet szabotálásában. Ő inkább geopolitikai magyarázatok irányába tolta volna Aggteleky kutatását, mondván: hazánk sorsa végső soron elkerülhetetlen volt. „Mindent egybevetve nem merném túlkombinálni a Lakatos-kormány látszólagos késlekedő magatartását, valamint a Korm. Úr és a kormány közötti viszonyt bizalmatlannak minősíteni. [...] A mi végzetünk hazánk szerencsétlen földrajzi fekvéséből a Hadak Útján adódik.”²⁰ Lengyel még azt is felvetette, hogy esetleg „a királyi Várban” a „legbelsőbb környezet is meg volt fertőzve” – ezt azonban Aggteleky nem fogadta el.²¹ Egyébként erre utalt Pogány Imre is: „A palotába beépített hírszerzők [...] bénították a kormány és a Kormányzó cselekvési szabadságát.”²² Ma már tudjuk, hogy több testőrtiszt is nyilasszimpatizánsnak, illetve a palota ostroma során dezertőrnek bizonyult. Aggtelekyt láthatóan őrizte meg a megérzése, hogy jó nyomon van, ám egyszerűen híján volt azoknak a dokumentumoknak, melyek segíthettek volna összeilleszteni a kirakóst.

¹⁷ Uo. 285. d. 282.

¹⁸ Uo. 286. d. 717.

¹⁹ Uo. 286. d. 175. és 27–28.

²⁰ Uo. 286. d. 179.

²¹ Uo. 286. d. 320.

²² Uo. 286. d. 573.

Heti MAGYARORSZÁG

20 fillér
1944 október 15 vasárnap

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, VII., Rákóczi-út 54. szám.
Telefonszám: *222-630. *222-220.

FŐSZERKESZTŐ: VITÉZ TELEKI MIHÁLY GRÓF

III. évfolyam
42. szám

MAGYARORSZÁG FEGYVERSZÜNETET KÉRT

*A Kormányzó szózatot intézett
a nemzethez*

HADPARANCS A HONVÉDSÉGHEZ

A Magyar Távirati Iroda je-
lenti:

A Kormányzó Úr Öfömlétőse a
mai napon a magyar nemzethez
a következő szózatot intézte:

— Amióta a nemzet akarata az
ország élére állított, a magyar kül-
politika legfontosabb célkitűzése
volt a trianoni békeszerződés igaz-
ságtalanságainak legalább részbeni
megszüntetése a békés úton elérni
kívánt revízió által. A Népszövét-
ség működéséhez fűzött remények
ezen a téren nem valósultak meg.
Az újabb világkrízis beálltakor
sem idegen területek megszerzése
nek vágya vezette Magyarországot,
a csehszlovák köztársasággal szem-
ben sem voltak támadó szándékai
és nem háború útján kívánta a tőle
előzően elvett területek egy ré-
sét visszaszerezni. A bácskai terü-
letekre is csak az akkori jugoszláv
kormányzat bekövetkezett össze-
omlása után vonultunk be saját vé-
reink védelmére. A Románia részé-
ről tőlünk 1918-ban elvett terü-
letekre nézve is az általa a tengely-
hatalmaktól kért békés döntést fo-
gadtuk el.

Magyarország a szövetséges ál-
lamok elleni háborúba a geográ-
iai helyzetünk következtében reánk

A KORMÁNYZÓ ÚR HADPARANCSA!

A Magyar Távirati Iroda jelenti:
Vitéz nagybányai Horthy Miklós,
Magyarország Kormányzója a mai
napon a következő hadparancsot
bocsátotta ki:

Honvédek! A hön szeretett ha-
zánk szívében folyó pusztító harcól
a küzdő erőket számbavéve, immár
döntő, az országra nézve kedvező
fordulatot nem várok.

Ezért elhatároztam, hogy fegy-
verszünetet kérek.

Mint a fegyveres hatalom leg-
főbb hadura, felszólítalak bennete-

nehezedő német nyomás folytan
sodródott bele, de ennek keretén
ben sem voltak hatalmi céljaink
és senkitől sem akartunk elvenni
egy négyzetméternyi területet
sem.

Ma már minden józanul gon-
dolkodó előtt kétségtelen, hogy a
német birodalom ezt a háborút el-
vesztette. A bazájuk sorsáért fe-
lelős kormányzatok le kell, hogy
vonják ennek következményeit,
mert mint ezt a nagy német állam-
férfi, Bismarck mondotta: egy

ket, hogy honvédeskütk-
höz híven hűséggel és fel-
tétlen engedelmisséggel
teljesítsétek előljáró pa-
rancsnokaitok útján ki-
adott parancsaimat.

További létünk attól függ, hogy a
honvédség minden egyes tagja e
súlyos helyzetben kötelesség-
tudó és végsőkig menő fe-
gyelmezett magatartást
tanúsítson.

Horthy s. l.
Csatay s. l.

nép sem áldozhatja fel
magát a szövetségi hűség
oltárán. Történelmi felelőssé-
gem tudatában meg kell, hogy
legyek minden lépést abban az
irányban, hogy a további felesleges
vérontást elkerüljük. Olyan nép,
amely egy már elvesztett háború-
ban szolgálkússéggal idegen ér-
dekek védelmében utóvédharcok
színterévé engedné tenni apától
örökölt földjét, elvesztené a világ
közvéleménye előtt megbecsülté-
sét.

Szomorúan kell meg-
állapítanom, hogy a né-
met birodalom a szövét-
ségi hűséget a maga ré-
széről velünk szemben
már régen megszegté. Már
hosszabb idő óta a magyar had-
erőnek egyre újabb és újabb ré-
szeit kívánságom és akaratom elle-
nére az ország határain túl ve-
tette harcba. Ez év március havá-
ban pedig a német birodalom ve-
zére éppen a magyar haderő
visszahozatalára irányuló sürge-
tésem folytán tárgyalásra hí-
vott meg Kleesheimba s ott közölte
vélem, hogy Magyarországot né-
met csapatok szállják meg és til-
takozásom dacára ezt
foganatosította az alatt,
amíg engem odakint visz-
szatartottak.

Egyidejűleg az országra benyo-
mult a német politikai rendőrség
is és letartóztatott számos magyar
áll. mpolgárt, közöttük a törvény-
hozó testület több tagját, valamint
akkori kormányom belügyminisz-
terét és a miniszterelnök is csu-
pán úgy tudta a letartóztatást el-
kerülni, hogy egy semleges követ-
ségre menekült. A német biroda-
lom vezéréől kapott, arra a ha-
tározott ígéretre, hogyha

MAGYAR VÉGZET

Kutakodómunkájára a kádári Magyarországon is felfigyeltek. Amikor Vigh Károly magyar történész megkereste, és levelében az „uralkodó osztályok” felelősségét firtatta a kiugrási kísérlet bukásában, Aggteleky tömör választ adott: „Teljesen céltalannak látom, hogy az 1944. október 15-ös nemzeti tragédiánk kérdéseiről vitába bocsátkozzunk.”²³ Aggteleky a levelezés másolatát megküldte Pogánynak is, aki válaszelevelében a kommunista történetírást a következőképp jellemezte: „Dr. Vigh levele olyan volt, amilyent te Béla bátyám vártál tőle, és én is. Törekvése, hogy a vélt nexust tovább erősítse, szembeötlő. De ugyanakkor már tovább siklik a kommunista, jól ismert taktikát alkalmazva: azonnal a magyar vezető osztályt ülteti a háborús főbűnösök, vádlottak padjára, a német–magyar szövetségért, azonnal megkezdí a vádbeszédét. [...] A rendszer stílusa: hazudni, félrevezetni, erkölcsileg lezülleszteni. Legnagyobb gyengesége a félelem. Tudják, hogy a magyar nép túl intelligens ahhoz, hogy az oroszok muzsikpropagandájával etessék. Tudják, hogy a magyar nép többsége nem oroszbarát, viszont erősen hagyománytisztelő. Ezért akarják a múlt vezető osztályát, amely alatt főleg a középosztályt értem, erkölcsileg is megsemmisíteni. Ennek egyik módja az irányított, hamis és hazug történelemírás, a sajtó és az irodalom. [...] Ezért becsmérlik a Kormányzót, a volt tisztikart, a középosztályt, és ezért kell ezt a »leprás« részét a nemzetnek a nép szívéből kiszakítani. Nincs sok szó nyilas–Gestapo puccsról otthon, a német megszállást is csak akkor veszik elő, ha a külföld felé operálnak.”²⁴

Aggteleky 1974 februárjában – három évvel halála előtt – összefoglalta kutatási eredményeit, mégpedig a következők szerint:

„A kormányzó a fegyverszünet meghíusulásáért nem felelős. Azonnal felismerte, hogy a fegyverszüneti feltételeket el kell fogadni, az átállást maradéktalanul végre kell hajtani. Elhatározása mellett elejétől végig, ingadozás nélkül kitartott, akkor is, amikor úgyszólván teljesen egyedül maradt. A Honvédség nem hagyta cserben Legfelsőbb Hadurát, nem volt hűtlen, esküszegő, áruló. Felelős az 1. és 2. hadsereg parancsnoka, mert az átállási parancsot nem teljesítette. Felelős a Lakatos-kormány, elsősorban maga a miniszterelnök és a külügyminiszter, akiket a kormányzótól áthidalhatatlan ellentét választotta el, amennyiben az átállást, a németekkel való szakítást következetesen elvetették, a megoldást a németekkel való megegyezés útján keresték, a kormányzót a fegyverszüneti kérdésben elhatározásának megvalósításában kezdettől végig akadályozták.”²⁵

Félkész kéziratának a *Magyar Végzet* címet szerette volna adni. A „végzet” szó a jelek szerint először Lengyel Béla vezérkari ezredessel való 1965-ös levelezésében került elő, ahol Aggteleky így írt a kormányzóról: „Állítom, valamennyi között ő volt a legkülönb. A leghatározottabb, a legszívósabb, de hiányzott mellőle a rátermett munkatárs, az elszánt, felelősségvállaló lendület, tettekeresség, határozott céltudatosság. Ui.: Könyvet lehetne írni arról is, hogy mennyire ellenünk szövetkezett a végzet is...”²⁶

A kéziratot megmutatta Lengyelnek, aki nem volt elragadtatva: „Emlékiratod beillik akár politikai vádiratnak is”, mert hogy „igen súlyos kritikát tartalmaz a Lakatos-kormányt illetően”.²⁷ Lengyel azzal védte a Lakatos-kormányt, hogy szerinte az csak el akarta kerülni a polgárháborút. Lengyel végül csak kibőkte, hogy Aggteleky akcióját, mely során utasítást adott

a Gellért-hegy visszafoglalására, eleve elhibáztattnak tartotta: „A gellérthegyi harcok a nyilasokat a porondra hívták volna német segítséggel és megindult volna a polgárháború, amit Lakatosék el akartak kerülni” – írta 1971 novem-

**konzekvensen
ellenállni a
németeknek**

²³ Uo. 288. d. 451.

²⁴ Uo. 286. d. 711.

²⁵ Uo. 284. d. 440.

²⁶ Uo. 286. d. 24.

²⁷ Uo. 286. d. 172.

berében. Aggteleky ezen a ponton a levelezést, nem különösebben meglepő módon, berekesztette.²⁸ 1974 szeptemberében még egyszer újra nekifutott a könyv kiadásának, ám egy emigráns újságíró csak ígéretekkel hitegette, felvette maradék félretett pénzét, majd soha többé nem hallott felőle. „Könyvemből nem lesz semmi” – állapította meg rezignáltan.²⁹

Aggteleky levelezése végső soron a történeti forrásgyűjtés és az (amatőr) történetírás lenyűgöző, több mint egy évtizeden át nyújtó teljesítménye volt. Gyűjtése nélkül, melyet sajnos kortársai és az utókor sem értékelt ki teljes egészében, sokkal kevesebbet tudnánk a II. világháború magyarországi történetéről, és máig a sötétben tapogatóznánk sok fontos kérdést illetően. Aggteleky bizonyos értelemben túl korán született, hiszen a levéltárak megnyílása előtt nem férhetett hozzá 1944. október 15-e történetének kulcsdokumentumaihoz. Élete végére legalább úgy érezhette, megtalálta a maga megfejtését: „Az október 15-i nemzeti tragédia érthetetlen rejtély volt számomra, amit csak közel két évtized múlva sikerült fokozatosan megfejtetni, a sok torzítás és »mese« ellenére. Nehéz munka volt, mert – a kormányzóhoz hasonlóan – úgyszólván egyedül állottam. Engem 25 év múlva nem tüntettek ki a legmagasabb német érdemrenddel, mint az akkori magyar külügyminisztert...”³⁰ Munkatempója a '70-es évektől kezdve fokozatosan csökkent, nemcsak saját látásromlása miatt, de feleségének, Sárának egyre súlyosabb betegsége miatt is. Nem sokkal halála előtt még interjút adott Bokor Péter kommunista tévésnek, aki végül csípős megjegyzések között, megkérdőjelezhető forrásértékkel közölte le a szöveget.³¹ Álláspontja viszont végig konzekvens maradt. Hennyey egy 1967-es levelében feltette a kérdést: „Ismét kérdem, mit tettek volna akkor a kritizáló urak?” Aggteleky ceruzával velős választ kanyarintott a kérdésre: „Horthy mellé állni, németeknek ellenállni.”³² ■

Puccsisták –

Megszálló német és kollaboráns nyilas alakulatok a budai Várban a Szent György téren, 1944. október 16.
(Fortepan)

28 Uo. 286. d. 363–367.

29 Uo. 286. d. 150.

30 Uo. 288. d. 713.

31 Bokor Péter: *Végjáték a Duna mentén. Interjúk egy filmsorozathoz*. RTV–Minerva–Kossuth, Bp. 1982. 334–350.

32 HL, Personalia, Aggteleky-hagyaték. 285. d. 352.